

RESSENYES COL·LECTIVES

Estudis sobre pragmàtica de la literatura medieval

JOAN MAHIQUES CLIMENT

Universitat Jaume I, Dept. de Filologia i Cultures Europees

jmahique@uji.es

AVENOZA, SIMÓ & SORIANO ROBLES (2017): Gemma Avenoz, Meritxell Simó i M. Lourdes Soriano Robles (eds.), *Estudis sobre pragmàtica de la literatura medieval / Estudios sobre pragmática de la literatura medieval*, València: Universitat de València.

«Pragmàtica i història de la literatura» s'intitula el pòrtic que obre aquest volum col·lectiu, on Vicenç Beltran sintetitza les diferents tendències que han marcat la crítica i la historiografia literàries. L'enfocament pragmàtic, que indaga en l'ús de la literatura i en les relacions socials dels seus usuaris, és l'eix vertebrador que, d'una manera o d'altra, comparteixen els quinze treballs que segueixen al pòrtic. Els seus autors són filòlegs i medievalistes vinculats a diferents universitats i centres de recerca d'Europa i dels Estats Units d'Amèrica. Sis dels treballs sorgeixen directament de membres del grup de recerca consolidat *Pragmàtica de la literatura medieval* (AGAUR 2014SGR1), dirigit per Gemma Avenoz, mentre que els nou estudis restants han sigut escrits per altres investigadors, la qual cosa propicia un intercanvi d'idees més enllà del nucli originari del projecte. Els exemples analitzats posen de manifest «fins a quin punt interessen els marges de la literatura si volem veritablement entendre el seu centre, el restringit grup d'obres que conformen el cànon» (p. 14), tal com demostra un cas adduït per Tomàs Martínez Romero: els v. 13-16 del poema 1 d'Ausiàs March («sí com aquell qui és jutgat a mort») segueixen un ensenyament propi de les *artes moriendi* («non detur infirmo nimia spes corporalis salutis consequendae», Gerson, *De scientia mortis*).

L'esmentat treball de Martínez Romero, més un altre de Joan M. Perujo Melgar, se centren específicament en l'anàlisi de textos catalans medievals. Martínez Romero constata que no totes les *artes moriendi* deriven directament del *Tractatus artis bene moriendi* o de la versió breu d'aquesta mateixa obra, que són considerats com a textos canònics del gènere: «Qualsevol text, major o menor, inde-

pendent o subordinat, capaç d'ajudar al moribund a preparar-se per al moment de la mort era potencialment una *ars moriendi*» (p. 211). Un dels aspectes més rellevants del procés compositiu de les *artes moriendi* és el fet de combinar i recontextualitzar obres breus que també van circular de manera exempta, com és l'*Admonitio Anselmi*. Tot plegat exigeix fer una caracterització menys rígida de l'*ars moriendi*, tenint en compte el seu caràcter funcional (preparar-se per a la mort) i també els elements comuns a diferents tipus de textos (devocionaris, confessionalis, oracionals, llibres d'hores, etc.).

Perujo indaga la relació que les *Històries troianes* de Jaume de Conesa tenen amb l'original llatí, és a dir la *Historia destructionis Troiae* de Guido delle Colonne, que només compta amb una única edició moderna publicada el 1936 per Nathaniel Griffin. El fet que en determinats passatges la versió catalana s'allunye del text establert per Griffin hauria pogut fer pensar que Conesa hi afegia aportacions personals seues. Però sovint el trasllat català concorda amb l'arromançament castellà de Pedro de Chinchilla (1443), amb la versió italiana de Filippo Ceffi (1324) i amb una anònima traducció napolitana trecentista. Perujo analitza sis passatges que van estrenyent el cercle de les versions romàniques que comparteixen determinades lliçons fins a deduir que tant Conesa com Chinchilla haurien seguit una mateixa branca de la tradició llatina. El darrer d'aquests sis casos individualitza el text de Conesa. A partir de la consulta de diversos manuscrits llatins, Perujo n'ha pogut localitzar un del segle XIV, conservat a la Catedral de Toledo, que incorpora totes les sis lliçons divergents. L'acarament d'aquest còdex sovint permet determinar quina és la millor lectura entre les variants del text català; també facilita la interpretació de passatges foscos i basteix les dades fonamentals per a ponderar el punt de vista de Conesa, les solucions que hi aporta i la seua competència com a traductor. La localització del model llatí més proper constitueix, doncs, una base imprescindible per a fer una bona edició crítica i també per a minimitzar el risc de distorsions a l'hora de valorar algunes qüestions d'abast pragmàtic, com podria ser el suposat coneixement o desconeixement del llatí per part dels traductors. Ací podríem recordar un cas similar: Ramon Miquel i Planas i Martí de Riquer qüestionaven que Antoni Canals tingués un bon coneixement del llatí clàssic, perquè al seu *Valeri Màxim* hi havia alguns errors absents a l'original de l'autor romà. Doncs bé, AVENOZA (1994) ha demostrat que algunes de les errades atribuïdes a Canals ja es trobaven al manuscrit llatí que consultà.

Set dels estudis que ressenyem tracten sobre poesia trobadoresca. Vicenç Beltran aplica la teoria de la ideologia a un sirventès de Bonifaci Calvo (*inc.* «Un nou sirventès ses tardar») escrit en galaicoportuguès, occità i francès, on incita Alfons X de Castella a enfrontar-se contra Teobald II de Navarra i Jaume I d'Aragó. Les llengües utilitzades configuraven el registre poètic característic de cada una de les faccions que entraven en conflicte. Els esdeveniments històrics que marcaren la política internacional de la Corona d'Aragó també són analitzats per Gilda Caiti-Russo en relació amb el cançoner E (París, BNF, ms. Fr. 1749), que segons

aquesta investigadora cal situar a la regió de Besiers-Montpeller cap al tercer quart del segle XIII: les *vides* i *razos* d'aquest manuscrit tendeixen a ampliar la trama narrativa, tot posicionant-se ideològicament a favor del casal aragonès i contra el domini angeví. Un dels casos comentats és la vida de Perdigó.

Un dels aspectes que analitza Roberta Capelli és de quina manera Dante i Petrarca influïren en el posterior coneixement i percepció de la lírica trobadoresca. Entre altres coses, contribuïren a consolidar el conreu de la sextina i establiren un cànon reduït dels trobadors més citats, com Bertran de Born, Jaufré Rudel o Arnaut Daniel. El segell de Petrarca es nota també a *Les Vies des plus célèbres et anciens poètes provençaux* de Jean de Nostredame (Lyon, 1575). Si focalitzem el nostre interès al context català dels segles XVI-XVII, podríem afegir altres casos no estudiats per Capelli que vindrien a confirmar les seues conclusions: la sextina fou un gènere prou conreat a la Catalunya d'època moderna; a més, les mistificacions de Jordi de Sant Jordi i Ausiàs March com a suposats predecessors de Petrarca fonamenten els seus arguments en la influència dels trobadors sobre aquest gran clàssic italià; i els escolims manuscrits a les edicions d'Ausiàs March quasi sempre demostren un coneixement de la lírica trobadoresca a través de Petrarca (ROMEU 1991: 7-35; VALSALOBRE 2007; MAHIQUES 2007).

Anna M. Mussons i Meritxell Simó estudien la cançó de croada des de perspectives diferents. Amb la finalitat de definir millor aquesta forma i de distingir-la d'altres gèneres afins com el sirventès, Mussons analitza des del punt de vista històric la Primera i la Segona Croada, posant èmfasi en alguns textos que les documenten. També analitza la vida i l'obra de trobadors que foren croats o que escrigueren *cansons de crosada*, com Marcabré, Guilhem de Peitieu i Jaufré Rudel; i conclou que aquest gènere reitera bàsicament els mateixos arguments que trobem als sermons sobre les croades. Altrament, Simó analitza la funció de dues cançons de croada del Châtelain de Coucy inserides en el *Roman de la Rose* de Jean Renart, el *Roman de la Violette* de Gerbert de Montreuil, el *Roman du Châtelain de Coucy* de Jakemés i *La Chastelaine de Vergi*. Les dues poesies franceses hi són citades per representar un quadre amorós o per il·lustrar un estat psicològic, la qual cosa palesa que la cançó de croada incorporà al domini d'Oïl elements propis de la *fin'amors*.

Dos treballs, l'un d'Edgardo Dobry i l'altre de Víctor Escudero, relacionen la poètica dels trobadors amb altres manifestacions literàries afins. Dobry apunta com el caràcter lúdic de la lírica trobadoresca i el seu lligam amb la música tenen paral·lelismes amb les poètiques modernes de Verlaine, Rimbaud, Apollinaire, Mallarmé o el dadanisme. Víctor Escudero constata que les etiquetes amb què els mateixos trobadors van definir el seu estil propi —trobar clus, ric, prim, car, sotil— no permeten sistematitzar fàcilment una poètica, per la qual cosa proposa un mètode analític que combina la noció de camp de Bordieu i la tipologia de foscor que Steiner va aplicar a altres manifestacions literàries.

Gema Vallín analitza els problemes d'autoria de dues cançons franceses atribuïdes a Philippe II de Nanteuil. Antonio Contreras examina sis esdeveniments

sobrenaturals que a la *Vita Karoli IV* representen des d'una perspectiva providencialista aquest monarca de Bohèmia. Dos treballs més, l'un d'Elvira Fidalgo i l'altre d'Antonia Vinez & Juan Sáez, incideixen de diferent manera en la voluntat propagandística que tenia Alfons X el Savi quan ubicà l'espai narratiu de molts dels miracles de les *Cantigas de Santa Maria* en zones frontereres del Sud de la Península recentment repoblades. Els treballs de Santiago Gutiérrez i de Luis M. Girón estudien el *Yossipon* i la Bíblia del rabí Moshe Arragel, dues traduccions castellanes que demostren un interès de les elits cristianes per conèixer la cultura jueva de l'època.

Aquests quinze estudis, escrits en català, castellà o italià, demostren que els medievals entenien la literatura com una eina al servei dels bons costums, la ideologia i la propaganda. En definitiva, hi ha molts elements extraliteraris que ens permeten determinar la gènesi i el significat de les obres, així com els punts de vista d'autors i lectors.

BIBLIOGRAFIA

- AVENOZA (1994): Gemma Avenzoa, «Antoni Canals i la traducció de Valeri Màxim. Una primera aproximació», dins Carlos Romero i Rossend Arqués (eds.), *La cultura catalana tra l'Umanesimo e il Barroco*, Padova: Programma, ps. 89-102.
- MAHIQUES (2007): Joan Mahiques Climent, «Escolis i versos manuscrits a les edicions d'Ausiàs March», dins Josep Solervicens *et al.* (eds.), *El (re)descobrimnt de l'Edat Moderna*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Universitat de Barcelona, ps. 282-295.
- ROMEU (1991): Josep Romeu i Figueras, *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*, II, Barcelona: Curial.
- VALSALOBRE (2007): Pep Valsalobre, «Història d'una superxeria: el cas Jordi de Sant Jordi», dins Josep Solervicens *et al.* (eds.), *El (re)descobrimnt de l'Edat Moderna*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Universitat de Barcelona, ps. 297-335.

Joan Solà, una memòria viva

VICENT PITARCH ALMELA

Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica
vpitarch@iec.cat

BONET, NOGUÉ & SALVAT (2017): Sebastià Bonet, Neus Nogué i Eulàlia Salvat (eds.), *Joan Solà, una memòria viva*, Barcelona: Universitat de Barcelona; «Lingüística UB».